
 NOG IETS OVER HET GEVECHT BIJ WOERDEN.

(12 OCTOBER 1672.)

In een artikel, voorkomende in het nummer van September 1852 van den *Militaire-Spectator*, is gewag gemaakt van het werk: *Nederland in 1672 en 1673*, op eene wijze die te gunstig is, dan dat ik ze niet zoude beschuldigen van overdrijving; den geachten Schrijver van dat artikel voor zijn' lof dankende, geef ik hem de verzekering, dat het mijn ijverig streven zal zijn om, na verloop van tijd, dien lof te kunnen verdienen. — Maar dat artikel bevat tevens, over een gedeelte van genoemd werk, eene kritiek die mij meer gegrond voorkomt dan de lof; de geachte beoordeelaar heeft mij bijna tot de meening gebragt, dat de door hem aangewezen zwakke zijde werkelijk eene zwakke zijde is, dat de door hem aangeduide gebreken werkelijk gebreken zijn; — hij vergeve het echter aan de eigenliefde van een Schrijver, wanneer ik hier eenige redenen, hoe zwak dan ook, trachte aan te voeren, om de door hem aangevallene plaatsen eenigzins te verdedigen.

De beoordeelaar van het *Nederland in 1672 en 1673* keurt het af, dat daarin het gevecht bij Woerden (12 October 1672) voorgesteld is op eene, voor het Hollandsche leger en vooral voor het Hollandsche legerhoofd, te gunstige wijze; en dat, over het geheel, aan WILLEM III, als legerhoofd, eene te hooge waarde is toegekend, en de misslagen van den Stadhouder te veel bewimpeld, of geheel bedekt zijn.

Wat het eerste punt betreft, merk ik al dadelijk aan, dat mijn geachte beoordeelaar, bij het verhaal van den strijd bij Woerden, hoofdzakelijk steunt op de opgaven van COSTERUS. Is nu COSTERUS een Schrijver op wiens naauwkeurigheid en waarheid men onbepaald kan vertrouwen? — Dit is wel eens ontkend. COSTERUS, zal men zeggen, hoorde toen te Woerden te huis, en kan dus beter onderrigt zijn dan anderen, van wat er in en nabij die stad is voorgevallen; — ja, maar juist door dat hij een' inwoner van Woerden was, is hij minder onpartijdig; in zijn werk kan men ten duidelijkste de spijt en het ongenoegen opmerken, daarover dat Woerden in 1672 gedurende eenige maanden in de magt des vijands is geweest; overal is hij er op uit om aan te toonen, dat wanneer Woerden niet vrij is gebleven van het Fransche juk, dit niet moet geweten worden aan mindere geestkracht of mindere Vaderlandsliefde van de inwoners dier stad, maar wel daaraan, dat de verdediging tegen Frankrijk slecht geregeld en slecht geleid werd; om de eer van zijne stadgenooten op te houden, valt hij het beleid der Hollandsche legerhoofden aan. COSTERUS wordt bezielde door dien geest van *plaatselijke* Vaderlandsliefde, die bij ons thans nog sterk is, maar die het in de 17de eeuw nog veel meer was, toen men, — niet geheel Nederland, — maar alleen een bepaald gewest, en nog

meer eene bepaalde stad, als het Vaderland beschouwde. Het werk van COSTERUS is eene soort van pleitrede ten behoeve van Woerden, ten einde die stad vrij te spreken van allen blaam, als of zij zich lijdelijk had gebogen onder het geweld der Fransche wapenmagt; — en dat in die dagen zulk eene pleitrede niet overbodig was, wordt bewezen door den trotschen overmoed der vrijgebleven gewesten, die — vergetende dat zij dit te danken hadden hoofdzakelijk aan eene meer gelukkige ligging en aan toevallige omstandigheden — zich eene meerderheid toekenden op de gewesten die door Frankrijk werden bezet; na het vertrek der Fransche legers was er zelfs een oogenblik sprake van, om die veroverde gewesten niet meer in de Unie op te nemen. COSTERUS wilde dien geest tegengaan; daarom schreef hij; hij was de advocaat van eene stad, en bragt in het belang zijner zaak alles bij, wat viel bij te brengen; hij was niet de geschiedschrijver op wiens onpartijdigheid men vertrouwen kan.

De Schrijver van het artikel in den *Militaire-Spectator* stemt toe, dat de onderneming tegen Woerden voor WILLEM III, toen, het beste was wat hij konde verrijgen, dat die onderneming zonder gevaar was, en dat zij groot voordeel konde opleveren; — maar hij ontkent het dat dit voordeel is verkregen; hij noemt den strijd bij Woerden voor ons «eene bloedige nederlaag,» en zegt dat die volstrekt niet heeft kunnen dienen om moed en zelfvertrouwen bij het Hollandsche leger op te wekken. — Het zij mij vergund hierop te antwoorden.

Het voorname doel van WILLEM III met dien aanval op Woerden is, mijns inziens, geweest, de kracht van zijn leger te beproeven, en dat leger vertrouwen in zich zelf te geven. Het al of niet vermeesteren van Woerden was eene zaak van onderschikt belang: dat deed niets af tot de uitkomst van den oorlog; en, volgens de inzichten die de Stadhouder over het voeren van dien oorlog had, zouden Woerden en andere door de Franschen bezette vestingen, later, van zelve in zijne handen vallen. Het kwam er dus maar alleen op aan, om door een' krachtigen strijd het Hollandsche leger te doen zien dat het tegen den vijand was opgewassen. En dat doel is bereikt. Eene «bloedige nederlaag,» is eene onjuiste benaming voor wat het Hollandsche leger te Woerden ondervond; want wanneer men de opgaven der verschillende Schrijvers vergelijkt, dan ziet men dat de verliezen der beide partijen nagenoeg gelijk stonden; en let men op de vroegere verhouding tusschen de Hollandsche en Fransche legers, op wat in het begin van den veldtogt van 1672 gebeurde, op de zwakheid — of lasheid, dat is het eigentlijke woord — waarmede de Hollandsche troepen toen voor hunne vijanden terugdeinsden, — dan zeker zal men erkennen, dat het eene gewigtige zedelijke uitkomst was, diezelfde troepen ten aanval te geleiden tegen dien vroeger zoo gevreesden vijand, en dapper den strijd te doen volhouden tegen die oude Fransche regimenten, die toen ter tijd de beste van Europa waren. Was dit eene onbetekenende zaak, een onbeduidend voordeel? heeft dit niet een

diepen indruk gemaakt op de vijandelijke legerhoofden?

Ja, antwoordt mijn beoordeelaar, die indruk is *later* gebleken, uit de briefwisseling der Fransche bevelhebbers; maar voor den Hollandsehen soldaat bleef die indruk verborgen. Vreemde redenering: wanneer bij een gevecht een leger indruk op den vijand maakt, dan is dit door de verliezen die het den vijand toebrengt, door de dapperheid waarmede het den strijd voert; en dit zijn toch geen zaken die aan dat leger zelf verborgen blijven, en die het eerst later, uit boeken of geschriften, moet vernemen? Of denkt men dat de verdedigers van Haarlem, Alkmaar of Leyden, eerst na jaar en dag zullen geleerd hebben, dat hunne dapperheid indruk had gemaakt op de Spaansche legerbenden; dat zij dit niet dadelijk zullen hebben geweten, maar daartoe het geschiedverhaal van Hooft hebben moeten afwachten?

Ik geloof dus dat er niets ongegronds is in de bewering, dat het gevecht bij Woerden het Hollandsche leger aan moed en zelfvertrouwen heeft doen winnen, en dat dus het voorname doel bereikt is waarom dat gevecht werd geleverd. Daarom ook is, bij het verhaal van dien strijd, gewag gemaakt van NAPOLÉON's aanval op de brug van Lodi; ook die aanval had tot voorname doel, de dapperheid van het leger des Franschen veldheers te verhoogen; want voor het overige was zij onnoodig, en veel meer gewaagd dan de onderneming van WILLEM III tegen Woerden. Het voorname verschil is maar, dat te Woerden de Stadhouder heldhaftiger tegenstander vond, dan NAPOLÉON te Lodi.

«Maar bij Woerden zijn misslagen begaan; behalve dat ZUIJLESTEIN had moeten zorgen tegen eene omtrekking van zijne stelling aan de Groevenbrug, zoo hadden ook HOORNE en vooral WILLEM III, hem ter hulp moeten komen, toen die stelling van de zijde van den 's Gravenslooter dijk in den rug werd aangevallen; ook had de Stadhouder, zelfs na de nederlaag van ZUIJLESTEIN, de onderneming tegen Woerden kunnen voortzetten.» — Ziedaar beschuldigingen, die door mijn beoordeelaar tegen het beleid van WILLEM III worden ingebracht; en, opregt gesproken, ik zie geen kans om ze te wederleggen. Maar moet men daarom die beschuldigingen als waar aannemen? — dit is iets anders. Die beschuldigingen berusten hoofdzakelijk op de opgaven van COSTERUS, waarop men niet zoo onbepaald vertrouwen kan; konden HOORNE, of WILLEM III, de aangevallene magt van ZUIJLESTEIN tijdig ter hulp komen? — die aanval toch begint reeds voor het aanbreken van den dag, op een oogenblik dat misschien de troepen dier bevelhebbers niet strijdvaardig waren; en hoewel, volgens onze Schrijvers, de strijd *vijs* uren geduurd heeft, zoo wil dit daarom niet zeggen, dat de wederstand van ZUIJLESTEIN zoo lang heeft geduurd; die kan van korten duur zijn geweest. Of WILLEM III, na het verslaan van ZUIJLESTEIN, den aanval op Woerden nog kon voortzetten, daarover valt *nu* moeilijk te beslissen; dat hing af van den toestand — niet alleen stoffelijken, maar vooral zedelijken toestand — waarin zich op dat oogenblik het Hollandsche leger be-

vond (1), en waarover *thans* bezwaarlijk valt te oordeelen. — Ziedaar wat tegen die aanvallen op het beleid van WILLEM III is aan te voeren; het is geene wederlegging, daartoe zie ik mij niet in staat, maar het is twijfel. Die aanvallen *kunnen* waar zijn, maar van die waarheid ben ik niet overtuigd.

Wat betreft die tweede beschuldiging, van de krijgskundige misslagen des Stadhouders te veel bewimpeld of geheel bedekt te hebben, en van hem te hebben doen voorkomen «als de Grieken hun PALLAS, namelijk als geheel gewapend, geheel naar ligchaam en naar geest ten strijde toegerust, uit het brein van den Oppergod te voorschijn getreden, om de wereld door moed en oorlogsbeleid te verbazen.» — Ook daarop zij het mij vergund, een enkel woord ter mijner verdediging te zeggen.

Is het dan zulk eene onwaarschijnlijkheid, om WILLEM III voor te stellen, als dadelijk, bij zijn eerste optreden als legerhoofd, schitterende bekwaamheden te hebben betoond? Heeft de Geschiedenis dan niet, op de onwederlegbaarste wijze bewezen, dat als staatsman, als landsbestuurder, als hoofd van het Nederlandsche volk, de Stadhouder in datzelfde jaar 1672 eene grootheid heeft betoond, die de wereld met verbazing vervulde, en die de vergelijking met de PALLAS der Grieksche godenleer, tot geene ongerijmdheid zoude gemaakt hebben? Waarom zou hij

dan, als oorlogsman, als veldheer, minder uitstekend moeten geweest zijn? Het Genie toch, dat een staatsman groot maakt, is hetzelfde dat een veldheer een onsterfelijken naam verschaft; — de ondervinding — neen, die kon WILLEM III in 1672 nog niet veel hebben, in geen opzigt, maar misschien dan nog het meeste in krijgskundige zaken, waartoe zijne vroegere opvoeding hem meer had geleid, terwijl hij aan staatszaken meer vreemd was gebleven. Zegt gij derhalve: het is onwaarschijnlijk om den twintigjarigen Stadhouder, dadelijk bij zijn eerste optreden, voor te stellen als een groot legerhoofd; — dan is het antwoord gereed: dan is het onwaarschijnlijk, om denzelfden twintigjarigen Stadhouder, dadelijk, bij zijn eerste optreden, voor te stellen als een groot Regent; en dat heeft de geschiedenis toch geboekt, dat is eene waarheid waaraan niemand twijfelt.

Wanneer men de tegenwerping maakt, dat de geschiedenis wél de staatkundige grootheid van WILLEM III erkent, maar zijne krijgskundige bekwaamheden in een niet zoo helder daglicht plaatst, — dan moet men tot het onderzoek overgaan van de vraag: door wie kennen wij WILLEM III als veldheer? En het antwoord zal zijn: Wij kennen hem alleen door de fransche schrijvers, door de vlejers van LODEWIJK XIV, en door anderen, die hem zonder oordeel of onderzoek, hebben nageschreven. Er was veel goeds, veel groots, bij het voorgeslacht; maar in krijgskundige kennis staan onze oudere schrijvers — vooral die der 18^e eeuw — op geen hoogen trap; integendeel, men moet zich ergeren

(1) Het betoog van den geachten Schrijver moet toch voor een gedeelte strekken, om aan te toonen dat het gevecht een *gunstigen morelen indruk* had gemaakt op de Hollanders.

en bedroeven, wanneer men bij hen het verhaal van krijgsgesbeurtenissen leest: zoo veel onkunde, zoo weinig vaderlandsch gevoel, zulk een volslagen gemis van oordeel, zulk eene flauwheid; — flauwheid . . . wij hebben er in onze eeuw nog eene genoegzame dozis van overgehouden, maar waarlijk, wij zijn in dat opzigt toch nog beter dan de zeventiende eeuw. Die weinige bevoegdheid van onze toenmalige schrijvers om over krijgsgesbeurtenissen te oordeelen, maakt dat wij de kennis onzer krijgsgeschiedenis hoofdzakelijk uit de Fransche schrijvers hebben geput, die ten minste dat groote voordeel hebben, dat zij duidelijk, helder en met oordeel weten te schrijven. Dat daardoor het algemeen eene verkeerde en ongunstige voorstelling van WILLEM III als veldheer moest verkrijgen, lag in den aard der zaak; ziet eens aan, wat of er van NAPOLEON zoude geworden zijn, wanneer wij hem hadden leeren kennen, alleen uit de berigten en verhalen zijner vijanden; — en niemand oordeele het verkeerd, om hier den naam van den grootsten veldheer van den nieuweren tijd aan te halen: WILLEM III is die eer niet onwaardig; hij staat in stoutheid van strategische inzigten verre boven zijne tijdgenooten, en in sommige zijner handelingen

is werkelijk eenen Napoleontischen geest, een geest anders geheel vreemd aan de krijgsverrigtingen van de zeventiende eeuw. Met genoegen heb ik gezien, dat mijn geachte beoordeelaar ook in dat gevoelen deelt.

WILLEM III heeft dus regt, om als legerhoofd te worden afgeschilderd; dit te doen is pligt; en naar het vervullen van dien pligt heb ik gestreefd. Ben ik nu daarin te ver gegaan; heb ik, zoo als mijn beoordeelaar beweert, den Stadhouders als legerhoofd te gunstig afgeschilderd? — het is mogelijk, hoewel ik niet volkomen overtuigd ben van de waarheid dier beschuldiging. Maar het kan toch zijn; want ligt laat men zich door het behandelde onderwerp wegslepen; wat het vaderland betreft ziet men van de gunstigste zijde in; en men is er van zelf toe geneigd, om in de hoofden en leiders van een volk, groote uitstekende mannen te zoeken. Want toch, het is altijd een streelend denkbeeld, alleen van een held, van een Genie, bevelen te ontvangen; en het is een grievend gevoel, verachting te koesteren, voor wien men, uit pligt, moet gehoorzamen en eeren.

Breda, 1 November 1852.

W. J. KNOOP.

Niet minder dan de majoor KNOOP, zijn wij overtuigd geenszins onfeilbaar te zijn in onze oordeelvellingen, en wij zullen dus ook niet tot het uiterste volhouden. Moge wisseling van denkbeelden nuttig zijn, ter opheldering van duistere punten in geschiedenis of wetenschap, dan kan evenwel een hardnekkig en gerecht twistgeschrijf doorgaans daartoe weinig

bijdragen. Het publiek houdt spoedig op er belang in te stellen, dewijl het, en zeer dikwerf op goede gronden, begint te gelooven dat geen der schrijvers langer pleit voor de zaak, maar uitsluitend voor het genoegen, als overwinnaar uit den strijd te keeren, mogt hij zelfs het bewustzijn bij zich omdragen, inderdaad ongelijk te hebben. Indien men werkelijk

de pen voert, met het doel, de publieke opinie voor te lichten, dan kan men zich tevreden stellen, de gronden zijner overtuiging bloot te leggen, om, wanneer men daar niets meer heeft bij te voegen, de uitspraak aan het publiek over te laten. In overeenstemming met deze beginselen, hebben wij slechts eene enkele noot onder het artikel van den majoor KNOOP geplaatst, en gelooven wij nog de volgende toelichtingen schuldig te zijn.

Wij willen niets afdingen op den lof, dien de geachte schrijver in het algemeen aan WILLEM III als legerhoofd toezwaait; wij zijn ten volle van zijn gevoelen, dat de geschiedenis zijne veldheersverdiens-ten tot nog toe niet naar waarde heeft gehuldigd; maar wij hebben ook niets willen betoogen, dan dat WILLEM III in 1672 bij Woerden gefeild heeft, en dat hij dus niet *onmiddellijk*, niet *in eens* de groote veldheer was, die hij later ten volle getoond heeft te zijn. Slechts hierover verschillen wij in gevoelen met den majoor KNOOP, die des Prinsen eerste schreden op het oorlogsveld even gunstig afschildert, als die welke later door hem daarop gedaan werden. Mogt men nu uit ons artikel iets anders kunnen opmaken, dan zouden wij moeten verklaren, niet duidelijk genoeg te hebben gesproken.

Wij bekennen voorts gaarne, dat er niets onwaarschijnlijk in gelegen is, WILLEM III al dadelijk als zeer bekwaam veldheer te doen optreden, maar ons betoog moest strekken, om te doen zien, dat *waarschijnlijkheid* hier geene *waarheid* was, en wij hebben dit vertoog niet geleverd uit zucht tot kritiek, maar gelijk wij vroeger aantoonde, met een nuttig doel.

In dit betoog hebben wij gebruik gemaakt van een paar opgaven, door COSTERUS verstrekt. Wij beamen des geachten schrijvers beoordeeling van COSTERUS geheel, maar wij hebben de beschouwingen van dien Woerdenaar niet in aanmerking genomen, en slechts partij getrokken van de feiten door hem gemeld, en deze zijn, voor zooveel wij weten, ner-

gens voldoende gelogenstraft. Alvorens er gebruik van te maken, hebben wij die feiten getoetst aan de oudste kaarten, die wij van de omstreken van Woerden konden magtig worden. Onder die kaarten bevonden er zich, die in het begin der 18^e eeuw waren vervaardigd, en wij zagen, dat het verhaal van COSTERUS daarmede in overeenstemming was, en dat zij het terrein voorstelden, bijna gelijk het nog heden ten dage is. Voorgelicht door den uitslag dezer pogingen, door de opgaven van COSTERUS, en door die van andere schrijvers, hebben wij toen den loop van het gevecht op het terrein nagegaan, en eerst na dit onderzoek heeft onze overtuiging zich gevestigd. Wij willen evenwel die overtuiging aan niemand opdringen.

Dat wijders het vermeesteren van Woerden niets af deed tot den uitslag van *den oorlog*, is boven allen twijfel verheven, maar dat het even weinig afdeed tot den morselen indruk, die den uitslag van *het gevecht* op de Hollandsche troepen moest maken, kunnen wij minder gereed toegeven. Die troepen waren afge-
wezen, zij waren geslagen, in weerwil der betoonde dapperheid, en mogen zij dan ook geene «bloedige nederlaag» hebben geleden, zij ondergingen eene «nederlaag;» in dit geval wordt het moreel van een leger slechts in hoogst zeldzame omstandigheden gestijfd door den betoonde moed, en die omstandigheden hebben wij hier te vergeefs gezocht. Wat nu den indruk aangaat, dien de hardnekkige moed der Hollanders op de Franschen heeft gemaakt, zoo behoefde men die zeer zeker niet uit latere geschiedschrijvers te vernemen, maar of men zich daarvan in het leger van den Stadhouder wel zoo tijdig vergewist heeft, als de majoor KNOOP aanneemt, blijven wij betwijfelen. Een der grootste bezwaren die men in den oorlog te overwinnen heeft, is immers de onzekerheid waarin men verkeert aangaande 's vijands handelingen, en dus nog veel meer de onzekerheid aangaande zijne gewaarwordingen en zijnen morelen toestand.